

Katholieke kerk en jodendom

In november 2020 kwam de Protestantse Kerk in Nederland met een verklaring dat de kerk voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft meegewerkt aan een klimaat van antisemitisme. "Wij schoten tekort in spreken en in zwijgen, in doen en in laten, in houding en in gedachten", staat in de schuldbelijdenis die PKN-scriba René de Reuver bij de herdenking van de Kristallnacht tegenover de Joodse gemeenschap. 17 januari is de jaarlijkse Dag van het Jodendom, een initiatief van de Nederlandse Bisschoppenconferentie, vertegenwoordigd door het Secretariaat RK Kerkprovincie (SRKK). De Dag van het Jodendom wordt uitgevoerd met inhoudelijke ondersteuning vanuit de KRI Katholieke Raad voor Kerk en Jodendom. Voldoende redenen om na te gaan hoe momenteel de katholieke kerk in Rome in haar officiële documenten zich uitspreekt over het jodendom.

Vooroordelen en vervolging

Volgens De Reuver 'hebben alle kerken mede de voedingsbodem bereid waarin het zaad van antisemitisme en haat kon groeien. Eeuwenlang werd de kloof in stand gehouden die later de Joden in de samenleving dusdanig kon isoleren dat ze konden worden weggevoerd en vermoord.' Maar het negatieve beeld dat tot de Shoah leidde, bestond al veel langer. Naast vooroordelen gebruikten christenen vooral het godsdienstig argument: de joden hadden Christus vermoord. Joden werden het mikpunt van discriminatie, haat, vervolging en uitsluiting. Dit drong ook door tot in de theologie en de liturgie. Het jodendom werd in kerken afgebeeld als een vrouw met een gezicht in de schaduw of met een sluier. Het bleef helaas niet bij afbeeldingen. Tijdens de eerste kruistocht in Duitsland en later in Jeruzalem werden Joden vervolgd en vermoord. Ik heb zelf nog op het klein seminarie op Goede Vrijdag gebeden: *'Laten we ook bidden voor de trouweloze joden opdat God en Onze Heer de sluier wegneemt van hun harten opdat ook zij onze Heer Jezus Christus erkennen. Almachtige eeuwige God, die ook de trouweloze joden niet uit uw barmhartigheid verstoot, verhoor onze gebeden die wij voor de verblindheid van dit volk tot U richten, opdat zij het licht erkennen van uw waarheid die Christus is, en uit hun duisternis worden verlost.'*

Keerpunt

Het Tweede Vaticaans Concilie in 1965 werd een keerpunt. De Verklaring *Nostra Aetate* over de houding van de kerk ten opzichte van

niet-christelijke godsdiensten: 'De Kerk is geestelijk verbonden met de stam van Abraham'... 'De dood van Christus kan noch alle toen levende joden noch de joden van onze tijd worden aangerekend.' 'De Kerk betreurt en verwerpt de vervolgingen, de haat en de uitingen van antisemitisme tegen de joden.' En 'de joden blijven God zeer dierbaar.'

Vanaf 1974 bracht het Vaticaan verschillende publicaties uit over de relatie met het jodendom. Hierna volgen enkele ideeën uit deze beleidsdocumenten.

Uniek en blijvend Verbond

Christenen hebben een unieke relatie met het jodendom want *'De kerk is geënt op de heilige wortel van de edele olijf'* en *'die wortel geeft ook nu nog steun aan de hele boom.'* Je kunt het nog sterker formuleren: het christendom kan niet bestaan zonder het jodendom en heeft een levende relatie nodig met het jodendom. Het is dus niet zomaar een andere religie.

Moslim studenten in de synagoge

Het Oude Verbond is geen verleden tijd. Het Nieuwe Verbond heft het Oude Verbond niet op en vervangt het niet want, zo zei Johannes Paulus II in Mainz: *'Het Oude Verbond is door God nooit opgezegd.'* De joden blijven een rol spelen in de verlossing van de wereld. De Kerk heeft niet als roeping de joden te bekeren. Ze zijn al dragers van Gods Woord. De verlossing gebeurt nog altijd door Christus. Joden hoeven geen christenen te worden om te worden gered. *'Dat de joden deelhebben aan de verlossing door God is theologisch onbetwistbaar, maar hoe dit mogelijk is zonder zich expliciet tot Christus te bekennen is en blijft een ondoorgrondelijk goddelijk mysterie.'*

Doorbraken aan joodse zijde

Ondanks aarzelingen aan joodse zijde om de tekst van het Tweede Vaticaans Concilie serieus te nemen, hebben belangrijke joodse instanties uit de Verenigde Staten en Europa, waaronder ook orthodoxe, de goede bedoelingen van de katholieke kerk erkend en kwamen ze vanaf 2000 met drie bijzondere documenten. Hun verklaring: *'Het is duidelijk geworden dat de veranderingen in de houdingen en leerstellingen van de kerk niet alleen oprecht maar ook*

steeds diepgaander zijn.' Ondanks onverzoenbare verschillen wordt erkend dat er tussen het jodendom en het christendom een unieke relatie bestaat.

Bijzondere status

Waar een Vaticaanse document uit 2015 het jodendom niet als een andere religie beschouwt, stelt een joods document dat *'de christenen een speciale status behouden omdat ze de Schepper van hemel en aarde aanbidden die het volk Israël van het juk van Egypte heeft bevrijd en die over de hele schepping waakt'*. En zegt dat ze allebei de *"God van Abraham, Isaac en Jacob aanbidden'* daarom kan men zelfs zeggen dat *'via het christendom honderden miljoenen mensen met de God van Israël verbonden zijn geraakt'*.

Gemeenschappelijke verantwoordelijkheid

Joden en christenen zijn verantwoordelijk voor het verbeteren van de wereld door vrede en godsdienstvrijheid te bevorderen en antisemitisme en barbaarsheid te bestrijden want beide erkennen de onvervreembare heiligheid van elk wezen, geschapen naar Gods evenbeeld.

Verbondsmatige missie

Vanuit joodse zijde gaat die verantwoordelijkheid nog verder: ethisch samenwerken tussen joden en christenen houdt een *'gemeenschappelijke verbondsmatige missie'* in. Het christendom is een onderdeel van Gods plan. Joden moeten christenen erkennen als *'partners waar het gaat om de verlossing van de wereld'*.

Verder wordt gezegd dat *'we meer gemeen hebben dan wat ons scheidt'*. Dan volgt een indrukwekkende opsomming die eindigt met een laatste gemeenschappelijke geloofsopvatting nl. *'het geloof dat God redding brengt en ooit volledige verlossing'*.

Hoe verder?

De positieve ontwikkelingen van de laatste 20 jaar van zowel van katholieke als joodse zijde zijn dus een spectaculaire stap vooruit in de wederzijdse visie op elkaar. Theologisch is men in beleidskringen in Rome veel verder dan aan de basis. Hoe nu verder? Hoe kunnen deze inzichten gemeengoed worden onder pastores en via hen onder gelovigen? Theologen en catecheten moeten aan de slag. Hoe moeten we uitleggen dat de joden nog steeds het volk van God zijn net als christenen? De jood Jezus heeft het jodendom nooit afgewezen. Wat betekent dit voor christenen? In het verleden hebben christenen alles wat joods is verworpen bijv. de sabbat en hebben joden alles wat te christelijk leek ver van zich gehouden. Kunnen we dit niet herstellen? Christenen hebben het zicht op de Thora (letterlijk 'instructie') verloren. Joden hebben in de loop van de geschiedenis de rol van de Messias-verwachting afgezwakt, volgens prof. Vetö, en de Wet meer geaccentueerd dan de liefde, terwijl Rabbi Akiva reeds zei: *'Bemin je naaste als jezelf – dat is het belangrijkste principe van de Thora'*.

Ten slotte

Sinds Vaticaan II is er dankzij documenten uit het Vaticaan veel vooruitgang geboekt. Ook aan joodse zijde zijn belangrijke gezichtspunten gewijzigd en is er een klimaat van vertrouwen ontstaan. Rest nog het neerdalen van dit gedachtegoed naar joden en katholieken aan de basis. Daarvoor zullen nog veel gesprekken met elkaar nodig zijn.

N.B. Voor dit artikel heb ik dankbaar gebruik gemaakt van een online-conferentie door Etienne Vetö, verbonden aan de Gregoriana in Rome, waar hij o.a. joods-christelijke betrekkingen doceert.

